

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه باقرالعلوم (ع)
(عمر دولتی - غیر انتفاعی)

دانشگاه باقرالعلوم ۷

دانشکده: علوم سیاسی، تاریخ و علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: جامعه‌شناسی

عنوان:

ارزیابی مفهوم «سبک زندگی» در بازنمایی «فرهنگ‌نامه جبهه»

استاد راهنما:

دکتر شمس‌الله مریجی

استاد مشاور:

استاد علیرضا کمری

نگارش:

محسن صفایی فرد

۱۳۹۱

به: بسیج لشکر مخلص خدا

از آقایان اساتید

جناب حجت الإسلام دکتر مریچی

جناب استاد علیرضا کمری

و جناب روح الله نامداری

به پاس دلگرم کننده ترین مباحثه های نظری با ایشان،

صمیمانه و خالصانه سپاس گزارم.

«ملت ما تاریخ را دیگر کرد. جریان تاریخ را عوض کرد. امام خمینی ا»

«برای اینکه خدا، لطفش و رحمتش و آمرزشش شامل حال ما بشه، باید اخلاص داشته

باشیم

و برای اینکه ما اخلاص داشته باشیم یک سرمایه می‌خواد که از همه چیزمون بگذریم.
و برای اینکه از همه چیزمون بگذریم باید شبانه‌روز دلمون و وجودمون و همه چیزمون
با خدا باشه.

این قدر پاک بشیم که خدا کلاً ازمون راضی باشه.

قدم بر می‌داریم برای رضای خدا؛ قدم بر می‌داریم برای کاری، برای رضای خدا؛ حرف
می‌زنیم برای رضای خدا؛ شعار می‌دیم برای رضای خدا؛ می‌جنگیم برای رضای خدا؛
همه چیز، همه چیز، همه چیز خاص خدا باشه
که اگر شد پیروزی نزدیک است. چه بکشیم چه کشته بشیم اگر این چنین باشیم پیروزیم
و هیچ ناراحتی نداریم و شکست معنا نداره برای ما.
چه بکشیم چه کشته بشیم پیروزیم اگر این چنین باشیم.

گفتاری از: مجاهد شهید محمد ابراهیم همّت

تفاوتی نمی‌کند

این که تو کش‌باف هستی یا کارمند، عینک‌ساز هستی یا دانشجو، طلبه هستی یا کارگر...
آن چه از همه این‌ها فراتر می‌رود انسانیت توست.
انسان امانت‌دار است و برای ادای امانت به دنیا آمده است.
در کوچه‌های محله، هر روز این چهره‌های آشنا را دیده‌ای.
آن یکی طلبه است و آن دو نفر دیگر کش‌باف و عینک‌ساز؛ اما این چه تفاوتی می‌کند
که خدا از چه طریق به آنان روزی می‌رساند؟
مهم این است که آن‌ها پیمان فطری خویش را از یاد نبرده‌اند؛ میثاق فطرت را.

گنجینه آسمانی، سید مرتضی آوینی، نشر ساقی، ص ۳۳

چکیده

در این تحقیق، قابلیت مفهوم «سبک زندگی» برای هرگونه بازنمایی جوامع و گروه‌های غیرغربی با دو رویکرد مورد ارزیابی قرار گرفته است: نخست، خاستگاه تاریخی و اجتماعی این مفهوم و دیگر، خاستگاه تاریخی و فرهنگی «فرهنگ‌نامه جبهه». به این ترتیب، نسبت جنگ و زندگی در ساخت هویت مورد بررسی قرار گرفته و ریشه‌های سه مفهوم «سبک زندگی»، «فرهنگ جبهه» و «سیره» در جنگ‌های هویتی مختلف نشان داده شده است. علاوه بر این و در مسیر تحقیق، ظرفیت‌های اجتماعی و تاریخی ویژه مفهوم «سیره» که در فرهنگ جبهه به صورتی جدید احیا و کاربرد یافته است، به عنوان جایگزین و بدیل مفهوم سبک زندگی در بازنمایی هویت ایران بعد از انقلاب معرفی و پیشنهاد شده است.

کلید واژگان: سبک زندگی، فرهنگ جبهه، بازنمایی، تمایز، جنگ/دفاع مقدس.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم.....	۱
۱- بیان مسأله.....	۲
۲- اهمیت و فایده تحقیق.....	۳
۳- پیشینه پژوهش.....	۳
۴- اهداف تحقیق.....	۵
۵- سئوالات تحقیق.....	۵
۶- پیش فرض های تحقیق.....	۶
۷- روش تحقیق.....	۶
فصل دوم: مفاهیم نظری.....	۷
۱- بازنمایی.....	۸
۲- سبک زندگی.....	۸
۱-۲- تعاریف و نظریه ها.....	۹
۱-۱-۲- تعاریف سبک زندگی بر مبنای الگوی رفتار مصرفی.....	۱۵
۲-۱-۲- تعاریف سبک زندگی بر مبنای سازمان کلی زندگی.....	۱۶
۲-۲- الزامات واژه سبک.....	۱۸

- ۲۰..... ۳-۲- شاخص ها
- ۲۰..... ۳-۲-۱- مصرف فرهنگی
- ۲۱..... ۳-۲-۲- فعالیت های فراغت
- ۲۱..... ۳-۳-۲- برخی شاخص های پراکنده:
- ۲۲..... ۳-۳-۱- مدیریت بدن
- ۲۲..... ۳-۳-۲- نام گذاری کودکان
- ۲۲..... ۳-۳-۳- الگوی مصرف غذا
- ۲۳..... ۳- فرهنگ جبهه
- ۲۷..... ۳-۱- انسان شناسی فرهنگ جبهه
- ۲۸..... ۳-۱-۱- جهاد همیشگی
- ۲۹..... ۳-۱-۲- تکلیف محوری
- ۳۰..... ۳-۱-۳- رابطه امت-امام
- ۳۱..... ۳-۲- زمان، مکان و موقعیت فضایی جبهه
- ۳۲..... ۳-۳- ادوار فرهنگی جبهه های انقلاب اسلامی
- ۳۳..... ۳-۱-۳- فرهنگ جبهه های پیش از جنگ
- ۳۳..... ۳-۲-۳- فرهنگ جبهه در دوره جنگ هشت ساله
- ۳۴..... ۳-۲-۱- فرهنگ جبهه درگیر
- ۳۴..... ۳-۲-۲- فرهنگ جبهه پشتوانه
- ۳۵..... ۳-۳-۳- فرهنگ جبهه های متداخل پس از جنگ
- ۳۶..... ۴- سیره و سنت

فصل سوم: بررسی سبک زندگی ۴۰

۱- خاستگاه سبک زندگی: مدرنیته، جنگ‌های جهانی و سبک زندگی ۴۲

۲- سبک زندگی، مدرنیته و شرایط پست‌مدرن ۵۱

۴- سبک زندگی و دو رهیافت فلسفی به آن ۵۳

۴-۱- ویتگنشتاین: بازی زبان ۵۳

۴-۲- هایدگر: دازاین، داسمن و زندگی روزمره ۵۴

۴- سبک زندگی، دین و فرهنگ دنیوی ۵۶

فصل چهارم: بررسی تحلیلی فرهنگ جبهه در «جبهه درگیر دفاعی - نظامی انقلاب

اسلامی» ۵۹

مقدمه: نسبت جنگ و زندگی در فرهنگ جبهه ۶۱

۱- پیوستگی «جنگ»، «تاریخ» و «انقلاب» در «زبان» انسان بسیجی ۶۶

۱-۱- وارونگی زبان جبهه نسبت به زبان شهر ۶۹

۱-۲- دینی شدن زبان روزمره ۷۲

۲- پیوستگی «جنگ»، «تاریخ» و «انقلاب» در «رفتار» انسان بسیجی ۷۵

۱-۲- شکل‌گیری «ادب دینی رفتار» به عنوان آداب و رسوم ۷۵

۱-۱-۲- بازیابی سیره در آداب و رسوم جبهه ۷۹

۱-۲-۲- بازسازی سیره در آداب و رسوم جبهه ۸۱

۱-۲-۲-۱- شکل‌گیری سیره شهدا در جنگ ۸۵

۱-۲-۲-۳- شکل‌گیری سیره شهدا پس از جنگ ۸۷

۲-۲- تفاوت کنش جهادی و کنش نظامی ۸۸

- ۹۰..... ۲-۱-۱- وارونگی تشویق و تنبیه
- ۹۰..... ۲-۱-۲- آداب مقابله با دشمن
- ۹۱..... ۲-۳- گمنامی «خود» در جبهه
- ۹۳..... ۲-۳-۱- مبارزه با نفس / خود
- ۹۴..... ۲-۳-۲- «خود»سازی
- ۹۵..... ۲-۳-۳- اخلاص در عمل
- ۹۷..... ۳- پیوستگی «جنگ»، «تاریخ» و انقلاب» در «باور» انسان بسیجی
- ۹۷..... ۳-۱- زیست‌یاد کربلا.....
- ۱۰۲..... ۳-۲- مرگ آگاهی
- ۱۰۴..... ۳-۲-۱- عشق و محبت
- ۱۰۴..... ۳-۲-۱-۱- عشق به حق تعالی
- ۱۰۵..... ۳-۲-۱-۲- عشق به امام حسین(ع)
- ۱۰۵..... ۳-۲-۱-۳- طلب مرگ و شوق شهادت
- ۱۰۶..... ۳-۲-۱-۴- دوستی‌های عاشقانه
- فصل پنجم: بازنمایی مفهوم «سبک زندگی» در «فرهنگ نامه جبهه انقلاب اسلامی»**
- ۱۰۸.....
- ۱۰۹..... ۱- بازنمایی «سبک» در فرهنگ جبهه و سبک زندگی
- ۱۱۰..... ۱-۱- بازنمایی تمایز در فرهنگ جبهه
- ۱۱۵..... ۲- بازنمایی معنای زندگی در فرهنگ جبهه و سبک زندگی
- ۱۱۶..... ۲-۱- شهر و زندگی

۱۱۷.....	۲-۲- شهر و الگوی رفتار مصرفی
۱۱۹.....	۳- بازنمایی مفهوم سبک زندگی در فرهنگ‌نامه جبهه
۱۲۲.....	خاتمه: ره‌آوردها و نتایج تحقیق
۱۲۳.....	۱- موانع نظری بازنمایی سبک زندگی
۱۲۳.....	۲- صورت‌بندی تاریخی فرهنگ جبهه
۱۲۴.....	۳- صورت‌بندی تاریخی سبک زندگی
۱۲۴.....	۴- بررسی تاریخی جنگ، زندگی و هویت
۱۲۵.....	۵- بازنمایی سیره و فرهنگ جبهه
۱۲۷.....	ضمائم
۱۳۰.....	منابع و مآخذ

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱- بیان مسأله

رشد روزافزون ارتباطات نظری و اجتماعی با جامعه مدرن غربی به خصوص از طریق ترجمه متون نظری و مفهومی، موجب نوعی یکسان‌سازی مفهومی در تحلیل واقعیت‌های متفاوت جوامع شده است. یکی از مفاهیمی که در سال‌های اخیر در حال تفوق بر نظریه اجتماعی خصوصاً دیدگاه‌ها و نگرش‌های هویت است، مفهوم سبک زندگی است. این مفهوم گرچه خود بر تفاوت‌ها و تنوع‌ها انگشت می‌گذارد اما تبیین‌های هویت را به طور کلی متوجه خود نموده است و می‌رود تا مفهوم مسلط بر دیدگاه‌های هویت اجتماعی شود.

از سوی دیگر بسیاری از نهادها و مؤسسات پژوهشی کشور به دلیل نیاز به ارائه و تبیین مدلی از هویت اجتماعی، به سراغ کاربردی کردن این مفهوم می‌روند و یا آن را برای تبیین جامعه دینی ایران با عنوان سبک زندگی دینی، مفروض می‌گیرند. گروه‌های دیگری نیز به کار تبیین رفتارهای اجتماعی ایرانیان با تکیه بر عناصر سبک زندگی همچون مصرف و اوقات فراغت مشغول‌اند. این هر دو، فرض را بر ضرورت بازنمایی سبک زندگی در جامعه ایرانی گذاشته‌اند و هریک به حوزه موضوعی خاصی مشغول شده‌اند.

در این میانه اما اصلی‌ترین دغدغه تحقیق حاضر، پرسش از امکان بازنمایی چنین مفهومی در جامعه ایرانی با تکیه بر عناصر انقلابی و اسلامی آن است. تطبیق مفهوم سبک زندگی با واقعیت اجتماعی جامعه ایرانی بدون در نظر گرفتن زمینه‌ها و خاستگاه‌های نظری، اجتماعی و تاریخی هر دو متن، ممکن نیست. آیا می‌توان مفاهیم اجتماعی و تاریخی همچون سبک زندگی را برای تبیین همه صورت‌های هویتی به کار گرفت؟ یا برای انجام هر نوع بازنمایی، نیاز به مطالعه‌ای دوجانبه یکی از طرف موضوع و دیگری از طرف محمول منطقی، واجب و ضروری است؟

در تحقیق حاضر، فرهنگ جبهه به طور کلی و صورت بازتاب‌یافته از آن در «فرهنگ‌نامه جبهه» تألیف سید مهدی فهیمی و همکاران به طور خاص، به عنوان نمونه‌ای از شرایط

فرهنگی اجتماعی ایران در نظر گرفته شده است تا در بستر آن، میزان کاربرد و موانع مفهومی شاخص هویتی «سبک زندگی» نشان داده می‌شود. به سخن دیگر، تمرکز بر فرهنگ جبهه در این تحقیق به عنوان بهترین بستر عینی در شناخت توفیق یا عدم توفیق اصطلاحات جامعه‌شناسی انجام می‌شود.

۲- اهمیت و فایده تحقیق

نخستین فایده این تحقیق، بازکردن مسیر برای تحقیقات عینی و مصداقی در حوزه «جامعه‌شناسی جامعه‌شناسی» به منظور ارزیابی اصطلاحات و مفاهیم فرهنگی وارداتی و چگونگی بومی نمودن آنهاست. فایده دیگر، یافتن و ارائه ادبیات و زبان متناسب با واقعیات فرهنگی جامعه معاصر ایرانی است که دو واقعه تاریخی انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی را پشت سر نهاده است. سومین فایده نظری این تحقیق، فضل تقدم داشتن آن در خوانش و تحلیل، از تنها متن جامع شبه مردم‌نگارانه از جنگ تحمیلی هشت ساله به عنوان اولین مطالعه پایان‌نامه‌ای است.

۳- پیشینه پژوهش

دو بعدی بودن این تحقیق، باعث می‌شود که با دو دسته منابع سروکار داشته باشیم. یکی منابع مربوط سبک زندگی و مطالعات نظری و میدانی پیرامون آن و دوم فرهنگ جبهه. در زمینه فرهنگ جبهه به جز اثر اصلی مورد مطالعه ما یعنی «فرهنگ‌نامه جبهه انقلاب اسلامی» که تاکنون در قالب دو طبع متفاوت منتشر شده است، هیچ اثر تحلیلی دیگری حتی نزدیک به این موضوع و با رویکرد جامعه‌شناختی به دید نیامد. هرچند می‌توان از مجموعه آثار مرتبط با دفاع مقدس و جنگ تحمیلی هشت ساله از قبیل خاطرات و زندگی‌نامه‌ها سود جست اما به هر حال تکیه بر «فرهنگ‌نامه جبهه» با فقر مطلق مقاله و اثر تحلیلی روبه‌روست.

در حوزه مطالعات سبک زندگی نیز، هنوز بسیاری از آثار دست اول به فارسی برگردان نشده است اما با این حال برخی منابع دست دوم و سوم از قبیل تحلیل‌ها و خلاصه نظریه‌ها و

برخی مطالعات میدانی و تجربی که به عنوان تعریف مفهومی از ادبیات نظری این مفهوم استفاده کرده‌اند، در دست است. از این زمره می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره کرد:

۱- سبک زندگی، نوشته دیوید چنی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نسخه پیش از انتشار دبیرخانه فرهنگ عمومی، ۱۳۸۲.

۲- مصرف و سبک زندگی، تألیف محمد فاضلی، چاپ اول، قم: انتشارات صبح صادق، ۱۳۸۲.

۳- دین و سبک زندگی (مطالعه موردی یک جلسه مذهبی در شمال تهران)، محمدسعید مهدوی کنی، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۷.

۴- فرهنگ و زندگی روزمره، اندی بنت، ترجمه حسن چاوشیان و لیلا جوافشانی، تهران: نشر اختران، ۱۳۸۳.

و برخی منابع تجربی و میدانی دیگر همچون مطالعه عباس کاظمی که با عنوان «سبک زندگی در مراکز خرید و پاساژهای تهران» منتشر شده است.

دو معضل در منابع سبک زندگی همراه این تحقیق بوده است. یکی ناآشنایی نگارنده و حتی در اختیار نبودن منابع لاتین و انگلیسی و دیگری فقدان منابع تألیفی متعدد از دیدگاه‌های مرتبط با موضوع. نگاهی به منابع فارسی موجود با موضوع سبک زندگی، فقر شدید منابع تألیفی و نظری را در مقایسه با حجم انبوه آثار به زبان‌های دیگر نشان می‌دهد. در میان آثار موجود تنها می‌توان از کتاب ارزشمند «مصرف و سبک زندگی» نوشته محمد فاضلی نام برد که تنها منبع موجود از گردآوری دیدگاه‌ها و نظریه‌ها پیرامون این موضوع به فارسی است. تا حدی که تقریباً در تمام تحقیقات مرتبط با این موضوع اعم از کتاب و پایان‌نامه و پژوهش، ارجاع به این کتاب دیده می‌شود. از این رو شاید بتوان آن را منبع اصلی پایان‌نامه حاضر و بسیاری دیگر از پژوهش‌های ایرانی موجود دانست.

اما تفاوت عمده این تحقیق با آنچه پیش‌تر انجام شده است، از چند جنبه قابل ملاحظه است:

نخست اینکه در مقایسه با تحقیقات پیشین که عموماً نگرش‌ها و نظریه‌های سبک زندگی را برای تبیین و تحلیل وقایع اجتماعی مفروض گرفته و به کار می‌بسته‌اند، در اینجا تلاش می‌شود تا این دیدگاه‌ها به شرایط عینی و واقعی تحمیل نشود بلکه بر عکس، واقعیت گسترده زندگی جبهه‌ای که طی یک تحقیق وسیع میدانی به دست آمده است حتی المقدور خود زبان بگشاید و مفاهیم نظری خود را توصیف و بیان کند. دوم اینکه برای تطبیق مفهوم سبک زندگی در یک پژوهش میدانی شاید تکیه بر یکصد و پنجاه هزار فیش گردآوری شده میدانی در هیچ مطالعه میدانی دیگری نظیر نداشته باشد که البته در این زمینه مدیون مؤلفان اثر گرانسنگ فرهنگ‌نامه جبهه است.

۴- اهداف تحقیق

- ۱- هدف اصلی این تحقیق جلوگیری از خلط مفهومی و التقاط تحلیلی نسبت به شرایط خاص فرهنگ انقلاب اسلامی و فرهنگ جهانی‌سازی شده غربی بر اساس مطالعات و تحقیقات مستند بومی است.
- ۲- درک ویژه و مستقل از واقعیت و عینیت جنگ تحمیلی مبتنی بر نگرش فرهنگی و اجتماعی به منظور یافتن دیدگاه‌های نظری در تحلیل روابط اجتماعی معاصر.
- ۳- آمادگی برای یافتن زبان علمی و تحلیلی مستقل در توصیف و تبیین دانایی‌های مرتبط با دفاع مقدس و انقلاب اسلامی.

۵- سئوالات تحقیق

سؤال اصلی:

چگونه می‌توان مفهوم «سبک زندگی» را در فرهنگ‌نامه جبهه بازنمایی کرد؟

سئوالات فرعی:

- خاستگاه نظری و عملی مفهوم سبک زندگی چیست؟ چگونه شرایط اجتماعی، می‌تواند از طریق این مفهوم صورت‌بندی شود؟

- خاستگاه نظری و عملی فرهنگ جبهه چیست؟ چگونه شرایط اجتماعی، می‌تواند از

طریق این مفهوم صورت‌بندی شود؟

۶- پیش‌فرض‌های تحقیق

۶-۱- جنگ و فرهنگ جبهه، آزمایشگاه مفاهیم علوم انسانی در ایران است.

۶-۲- بسیجی، در این تحقیق به عنوان انسان انقلاب اسلامی در نظر گرفته شده است.

۷- روش تحقیق

روش در تحقیق حاضر، به صورت توصیفی - تحلیلی بوده است. به گونه‌ای که

کوشیده‌ایم بر مبنای اسناد و داده‌های گردآوری شده در قالب طرح عظیم فرهنگ جبهه، هم

شرحی از چگونگی روابط در این فرهنگ به دست آید و هم در اصلی‌ترین بخش کار از طریق

بررسی تطبیقی دو مفهوم، ارزش بازنمایانه آنها بیشتر و بهتر نمایان شود. توضیح اجمالی از

نحوه گردآوری داده‌های فرهنگ‌نامه، در ضمیمه ۱ پیوست می‌باشد.

فصل دوم:

مفاهیم نظری

۱- بازنمایی

بازنمایی^۱ و یا بازنمایش، به نمایش دوباره و تصویرسازی مجدد از نمای واقع و صورت شایع پدیده‌های طبیعی بیرونی واقعی می‌پردازد. اما این نمایش دوباره از طریق «مفاهیم» انجام می‌شود و بازنمایی اصولاً عملیاتی مفهوم‌سازانه است که می‌کوشد تا به واسطه مفاهیم، تصویر یا نمایی از واقع را نخست به نمایش ذهنی و مجرد و سپس عینی گذارد.

به این ترتیب زندگی و امر واقع‌روزانه، همواره مورد بازنمایی و تفسیر قرار می‌گیرد و جهان بیرونی و وقایع و رخدادها هیچ‌گاه بدون بازنمایی برای ما درک نمی‌شود. بنابراین در یک تعریف کلی، می‌توان بازنمایی را «بازسازی شناختی پدیده‌های طبیعی و وقایع بیرونی دانست که پس از عبور از صافی ذهن و انجام عملیات درک و دریافت ذهنی، مجدداً به جهان واقعی و فیزیکی نیز بازمی‌گردد و خود را در قالب «اشیای نمادین» به عنوان بخشی جدید از پدیده‌های بیرونی و پیرامونی معرفی می‌کند.»

روشن است که مفهومی نمودن واقعیت به کار طبقه‌بندی و دسته‌بندی مقولات برای تشخیص موارد مشابه از مغایر می‌آید و از طریق مقایسه با مفهوم مورد نظر انجام‌پذیر است. به این ترتیب با اینکه هر مفهوم برساخته، برخاسته و برانگیخته ذهن از امر واقع است، از سوی دیگر در حکم الگو و کلیشه‌ای برای قرار دادن واقعیت‌های بعدی و پسین در چارچوب آن است. همین تعلق و تعین ذهنی بازنمایی‌ها، اصلی‌ترین چالش با امر واقع است؛ یعنی آیا تقدم رخدادها و امور واقع بر مفاهیم را باید پذیرفت و به کار بست یا بالعکس، بر اساس مفاهیم به دسته‌بندی و شناخت رخدادها پرداخت؟

۲- سبک زندگی

این مفهوم در عرف جامعه‌شناسی به عنوان یکی از انواع تبیین‌های هویت اجتماعی مطرح است. البته به طور کلی، پاسخی که در جامعه‌شناسی به پرسش از هویت اجتماعی انسان

---

^۱ Representation -

داده می‌شود، بر مبنای تفکیک جوامع به سنتی و مدرن متفاوت است. «درباره جوامع مدرن عمدتاً دو پاسخ متفاوت که هر یک مبتنی بر رویکردهای نظری متفاوتی هستند به این سؤال داده شده است. در رویکرد اول و قدیمی‌تر، فعالیت مولد و جایگاه فرد در نظام تولید، شالوده هویت اجتماعی اوست و در رویکرد دوم و جدیدتر رفتارهای مصرفی فرد، مبنای شکل‌گیری هویت اجتماعی او محسوب می‌شود. رویکرد اول در مفهوم «طبقه اجتماعی» و رویکرد دوم در مفهوم «سبک زندگی» فرمول‌بندی می‌شود.^۱ به این ترتیب، تبیین‌های هویت در جامعه‌شناسی متأخر بر اساس تحولی که در متن جامعه سرمایه‌داری رخ می‌دهد و طی آن «جوامع سرمایه‌داری مبتنی بر کار و تولید» به «جوامع مبتنی بر فراغت و مصرف» تحول می‌یابند، به مفهوم سبک زندگی برای بیان این هویت متحول و جدید روی می‌آورند.

۲-۱- تعاریف و نظریه‌ها

از نخستین کسانی که با فعالیت‌های نظری خود به نقد جدی مفهوم طبقه به عنوان رویکرد هویتی اول پرداخت و فضای نظری آماده‌ای برای مفهوم سبک زندگی در جامعه‌شناسی گشود، ماکس وبر بود. اصطلاح «سبک زندگی» هم نخستین بار توسط او مطرح شد که آن را ابزار مفهومی مهمی در مدل چندبُعدی قشربندی اجتماعی خود تلقی می‌کرد و در واقع چالشی بود با مدل تعیین اقتصادی و تک‌بُعدی مورد نظر مارکس. وبر بر این نظر بود که مثلاً پارسایی پروتستان‌ها و پرهیز آنان از مصرف تجملی، آن عاملی بود که علاوه بر دانش فنی و امکانات ساماندهی عقلانی تولید، موجبات انباشت سرمایه‌هایی را فراهم کرد که تولید سرمایه‌دارانه را در بخشی از اروپا ممکن می‌کرد. اینجاست که او با برشمردن تأثیر یک عامل فرهنگی بر نظم اقتصادی و اجتماعی، چشم‌انداز جدیدی را در مطالعات جامعه‌شناسی گشود. بنابراین، از نظر وبر جامعه فقط به لحاظ اقتصادی قشربندی نمی‌شود؛ بلکه بر اساس

۱- یوسف اباذری، از طبقه تا سبک زندگی، نامه علوم اجتماعی، ش ۲۰، پاییز و زمستان ۱۳۸۱، ص ۵

۲- اندی بنت، فرهنگ و زندگی روزمره، ترجمه حسن چاوشیان و لیلا جوافشانی، تهران: نشر اختران، ۱۳۸۶،